

ЛІКВІДНІСТЬ ТА ПЛАСПРОМОЖНІСТЬ ОСНОВНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Проаналізовано показники платоспроможності та ліквідності банку та чинники які на них впливають. Запропоновано можливі підходи й положення щодо удосконалення забезпечення ліквідності та платоспроможності банків

Постановка проблеми: На даний час у фінансовому та грошово-кредитному господарстві України постійно відбуваються структурні зміни, адже останні роки стали періодом глибоких змін у банківській справі, формах обслуговування різних груп населення та ділового сектора, методах управління банками. Кредитна система постійно удосконалюється, виникають нові фінансово-кредитні установи, складаються нові пропорції в динаміці державного та приватного секторів. Розвиток ринкових відносин, реформування бухгалтерського обліку зумовлює додаткові вимоги до контролю і аналізу банківської діяльності, зокрема - ліквідності. Необхідність створення дієвої системи ґрунтування управлінських рішень, їх удосконалення і пристосування до потреб управління ліквідністю банку визначають актуальність дослідження ліквідності і платоспроможності банку. Істотні зміни відбуваються й у функціонуванні банківської системи. Це стосується, зокрема, підвищення самостійності та ролі банків у процесі організації руху та перерозподілу грошових і капітальних ресурсів, розширення функцій діючих і створення нових фінансово-кредитних інститутів.

Незважаючи на те, що економіка України має певний позитивний досвід роботи в банківській сфері, продовжують залишатися невирішеними багато питань її функціонування. Це обумовлено тим, що прийоми та методи банківської діяльності ускладнюються і набувають нових рис. Одночасно виникають нові види фінансових операцій та послуг, які не мали аналогів у світовій практиці і стали можливими завдяки складному поєднанню різних міркувань у сфері попиту та пропозиції грошового капіталу, а також завдяки стрімкому розвитку сучасної банківської техніки.

При цьому виникає низка завдань, пов'язана з необхідністю удосконалення аналізу ліквідності та платоспроможності банківської установи, системи планування щодо забезпечення ліквідності та платоспроможності комерційного банку, залучення банківських ресурсів і надання кредитів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Широке коло питань, пов'язаних з дослідженням ліквідності та платоспроможності комерційних банків, висвітлено в роботах зарубіжних і вітчизняних учених-економістів: Аванесової І.А. [1], Білика М.Д. [4], Васюренка О.В. [9], Герасимовича А.М. [2], Дзюбляка О.В., Долана Е.Дж., Дьюзера Т., Заруби О.Д., Ковальчук Т.Т., Коха Т.У., Кочеткова В.М., Кемпбелла Р.Дж., Лаврушина О.І., Масленченкова Ю.С., Матука Ж., Міллера Р.Л., Мороза А.М. [3], Раєвської Т.О., Роуза П.С., Сало І.В., Сінкі Дж.Ф., Уоскіна В.М., Шиманської О.Б., Шіллера Р.І. та ін.

Вивчення й аналіз опублікованих з даного питання методологічних концепцій, методичних підходів і практичних розробок дозволили зробити висновок про те, що багато задач стосовно забезпечення ліквідності та платоспроможності залишаються недостатньо дослідженими як у науковому, так і в організаційно-практичному аспектах. Це й обумовлює об'єктивну необхідність подальших поглиблених теоретичних і методичних досліджень, спрямованих на удосконалення забезпечення ліквідності та платоспроможності банків.

Мета дослідження. Дослідження показників ліквідності та платоспроможності банків, розробка методичних підходів і практичних рекомендацій, спрямованих на їх забезпечення.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Під поняттям "платоспроможність банку" розуміють фактичну його здатність виконати всі свої фінансові зобов'язання у чіткій відповідності з договірними зобов'язаннями перед клієнтами і контрагентами у встановлений термін [5].

Платоспроможність підприємства забезпечується ліквідністю підприємства та залежить від неї.

Залежно від здатності активів набувати грошової форми у міжнародній практиці розповсюджена наступна їх класифікація:

1) абсолютно ліквідні активи (грошові кошти та їхні еквіваленти), оскільки вони завжди готові для здійснення платежів;

2) добре ліквідні активи (короткострокові фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість);

3) найменш ліквідні активи (запаси: виробничі та готової продукції);

4) важко ліквідні активи (необоротні, довгострокові активи: для їхньої реалізації через високу вартість є необхідним пошук специфічного покупця).

Ліквідність слід розглядати як стан активів у їхньому обороті, який закінчується отриманням грошових коштів, що є необхідною умовою платоспроможності [6].

Дотримання банківських норм достатності капіталу дає змогу:

– зменшити кредитний ризик;

– відмовитись від кредитування чи надання послуг у разі, якщо сума банківського капіталу близька до нормативів достатності капіталу ліміти;

– змінити плату за кредит.;

– відмінити кредитні ліміти.

Банку необхідно мати достатній капітал для забезпечення обсягу і характеру своїх комерційних угод. Згідно з Базельською угодою основними показниками достатності капіталу є мінімальний коефіцієнт ризиковості активів і мінімальний коефіцієнт капітального покриття.

При аналізі достатності капіталу, перш за все, визначається виконання економічних нормативів, встановлених НБУ.

Достатність капіталу визначається чотирма показниками:

– мінімальний розмір статутного фонду;

– мінімальний розмір власних коштів банку (капіталу);

– платоспроможність банку;

– достатність капіталу (співвідношення власних і залучених коштів).

Власний капітал банку є амортизатором збитків по робочих активах. Відповідно, адекватність капіталу – це його достатність покривати явні і приховані збитки робочих активах. [3].

При недостатності капіталу його нарощення може йти:

– шляхом нарощення власного капіталу;

– шляхом диверсифікації (переструктурування) активів;

– продажу активів і скорочення бази порівняння.

Норматив платоспроможності – це співвідношення капіталу банку і сумарних активів, зважених щодо відповідних коефіцієнтів за ступенем ризику. Співвідношення капіталу банку (K) і активів (Ar) визначає достатність капіталу банку для проведення активних операцій з урахуванням ризиків, що характерні для різноманітних видів банківської діяльності.

Норматив платоспроможності (H3) обчислюється за формулою:

$$H2 = K / Ar * 100 \% \quad (1)$$

Нормативне значення цього показника не може бути нижчим 10 %.

Норматив достатності капіталу (НЗ) – це співвідношення капіталу до загальних активів банку, зменшених на створені відповідні резерви.

Співвідношення капіталу (К) до загальних активів банку, зменшених на створені відповідні резерви (ЗА), визначає достатність капіталу, виходячи із загального обсягу діяльності, незалежно від розміру різноманітних ризиків.

Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (НЗ) обчислюють за формулою:

$$H3 = (K / ZA) * 100 \% \quad (2)$$

Норматив адекватності основного капіталу показує рівень достатності капіталу з огляду на загальний обсяг діяльності, незалежно від розміру різноманітних ризиків банку. Для розрахунку цього нормативу величина основного капіталу коригується на такі суми: недосформованих резервів під можливі збитки за активними операціями банку; нематеріальних активів за мінусом зносу; капітальних вкладень у нематеріальні активи; збитків минулих років, що очікують затвердження; збитків поточного року. Сума загальних активів зменшується на розрахункову суму резервів за всіма активними операціями банку, на суму неамортизованого дисконту за цінними паперами та зносу основних засобів. Цей показник за новою Інструкцією №10 НБУ повинен складати не менше, ніж 9 % [8].

Ліквідністю, з одного боку, вважається здатність банку виконувати свої зобов'язання у визначений термін. Причому це стосується не тільки повернення вкладених коштів та виплати відповідного відсотка, але й з видачі кредитів. Деякі автори пропонують більш повне визначення ліквідності: "як здатності банку виконати свої зобов'язання перед клієнтами з урахуванням майбутнього вивільнення коштів, вкладених в активні операції, і можливих позик на грошовому ринку" [4].

З іншого боку, під ліквідністю розуміють співвідношення сум активів і пасивів з однаковими термінами. Також ведеться мова про більш ліквідні і менш ліквідні активи банку з позиції можливості швидкого перетворення їх у кошти. При цьому найповніше визначення поняття "ліквідність комерційного банку" і означає "можливість банку вчасно й повно забезпечувати виконання своїх боргових та фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу банку, оптимальним розміщенням і величиною коштів за статтями активу та пасиву балансу з урахуванням відповідних строків" [9].

Першим етапом аналізу ліквідності є виявлення того, наскільки банк дотримується нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України (НБУ). Встановлення нормативних вимог щодо ліквідності, обов'язкових для кожної банківської установи, є звичайною практикою центральних банків ряду країн. Це дає змогу здійснювати контроль за ліквідністю банків та підтримувати необхідний рівень ліквідності банківської системи в цілому. Здебільшого з цією метою застосовується метод коефіцієнтів, який дає можливість не тільки оцінити рівень ліквідності окремого банку, але й здійснювати порівняльний аналіз ліквідності різних за розмірами банків.

Метод коефіцієнтів дає змогу виявити кількісний зв'язок між різними рахунками, групами та розділами балансу. У такий спосіб визначають питому вагу окремих балансових рахунків чи груп рахунків у загальному обсязі активів (пасивів) або окремих груп та розділів балансу.

Одержані значення порівнюються з нормативними значеннями або аналізуються в динаміці.

Зазвичай у практиці для регулювання та аналізу ліквідності банку центральні банки застосовують кілька коефіцієнтів ліквідності. Очевидним є те, що одним коефіцієнтом простіше керувати як комерційному банку, так і центральному. Також система багатьох коефіцієнтів є більш прийнятною, тому що дає змогу враховувати різні рівні коливання, які притаманні різним категоріям депозитів, і навпаки, передбачає диференціацію ступеня ризику ліквідності для активів. [10].

НБУ своєю постановою від 28 серпня 2001 р. № 368 затвердив Інструкцію про порядок регулювання діяльності банків України, якою для банків встановлено такі нормативи ліквідності:

- норматив миттєвої ліквідності;
- норматив поточної ліквідності;
- норматив короткострокової ліквідності.

Миттєва ліквідність сигналізує про здатність установи банку покрити коштами в касі та на коррахунку частину залучених коштів в національній валюті. Норматив миттєвої ліквідності розраховується як співвідношення суми коштів на коррахунку (Ккр) та в касі (К) до розрахункових (Рп) і поточних (Пр) зобов'язань:

$$H4 = (Kкр + K) / (Pп + Пр) * 100 \% \quad (3)$$

Нормативне значення показника H4 має бути не менше 20 %.

Поточна ліквідність характеризується відношенням зобов'язань банку незалежно від строку їх виконання до активів незалежно від строку їх надходження. Розраховується цей норматив як співвідношення загальних активів (А) до загальних зобов'язань банку (З):

$$H5 = A / З * 100 \% \quad (4)$$

Значення цього нормативу має бути не менше 40%.

Норматив короткострокової ліквідності розраховується як співвідношення високоліквідних активів (Ва) до робочих активів (Ра) банку (Н6) характеризує питому вагу високоліквідних активів (Ва) у робочих активах (Ра) і розраховується за формулою:

$$H6 = Ва / Ра * 100 \% \quad (5)$$

Нормативне значення показника H6 має бути не менше 20 % [2].

Отже, банк вважається ліквідним, якщо він має можливість постійно і безперебійно виконувати свої зобов'язання, проводити активні операції та забезпечити поповнення ліквідних коштів у будь-який момент часу через запозичення коштів на ринку за середньою ставкою або реалізацію своїх активів без суттєвої втрати їх вартості.

Визначення ступеня ліквідності та віднесення кожної із статей активу до певної групи дає змогу банку оцінити наявні ліквідні кошти та виявити резерви ліквідних активів. З метою уникнення критичних ситуацій та максимально чіткого прогнозування тенденцій у зміні банківської ліквідності застосовують аналіз структури активів банку за ступенем їх ліквідності.

З метою прийняття зважених рішень в сфері управління ліквідністю та платоспроможністю банку для аналізу взаємозв'язків між різними статтями балансу банку, звіту про прибутки і збитки, використовуються різні методи аналізу управлінських рішень: порівняння планових показників з фактичними даними; факторний, індексний, балансовий, графічний аналіз; різні методи економіко-математичного моделювання [1].

В ході роботи було проведено аналіз ліквідності і платоспроможності наступних банків: Індустріалбанк, Приватбанк, Райффайзенбанк Аваль, Правекс-банк, Перший Український Міжнародний банк (ПУМБ). Розрахунок даних показників наведено у таблиці 1:

Таблиця 1. Основні показники діяльності банків на кінець 2009 р.

Назва нормативу, %	H2	H3	H4	H5	H6
Індустріалбанк	21,56	17,78	70,30	51,62	27,32
Приватбанк	11,48	9,39	60,07	80,52	45,44
Райффайзенбанк Аваль	13,34	10,49	53,00	64,29	36,68
ПУМБ	19,05	18,90	131,76	99,30	61,23
Правекс-банк	18,67	12,62	263,48	117,56	87,03

Показники ліквідності та платоспроможності банків, які було розглянуто цілком відповідають нормативним значенням, але є недостатньо стабільними [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ліквідність та платоспроможність підприємства є одними з найважливіших складових, що визначають фінансовий стан банку, тобто забезпеченість фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності та проведення розрахунків за своїми зобов'язаннями.

Будучи за своєю суттю близькими, але не тотожними поняттями, ліквідність та платоспроможність з різних сторін характеризують діяльність підприємства, і, таким чином, надають можливість здійснення правильних висновків та прийняття оптимальних рішень. Ліквідність це потенційна платоспроможність, і спрямована вона на перспективу, виражає здатність банку виконувати зобов'язання в майбутньому, в той час як платоспроможність відображає нинішній стан справ.

Саме для того, щоб завчасно виявити та виправити можливі негативні тенденції у фінансовому стані банку, провадиться фінансовий аналіз його діяльності. Інформаційною базою є, в першу чергу, фінансова звітність.

На основі проведених розрахунків, аналізу фінансового стану банків можна зробити висновок, що показники ліквідності та платоспроможності банків, які розглядалися цілком відповідають нормативним значенням, але є недостатньо стабільними.

Враховуючи, що ліквідність банку відбиває потенційні можливості кредитного інституту щодо виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань, ступінь досяжності яких визначається у відповідності зі статичною та динамічною оцінками ефективності використання банківських ресурсів і їхнього розміщення, розроблено підходи по удосконаленню забезпечення ліквідності та платоспроможності банків, які дозволяють:

- забезпечити ефективне залучення та використання банківських ресурсів за рахунок системи адаптаційного прийняття рішень та раціоналізації планування банківської діяльності для забезпечення ліквідності і платоспроможності;

- покращити проведення аналізу економічної діяльності банків завдяки системному й комплексному врахуванню усіх складових ланок такого аналізу, оцінки фінансової стійкості банку;

- підвищити ліквідність та платоспроможність банку за рахунок введення до розгляду аналітичної оцінки щодо формування кредитно-інвестиційного портфеля банку.

На нашу думку, одним з напрямків підвищення ефективності механізму забезпечення ліквідності та платоспроможності банку є удосконалення відповідної системи планування. Банк повинен мати можливість не просто оперативно розв'язувати питання, які виникають у ході аналізу показників ліквідності, а й здійснювати стратегічне планування й управління ліквідністю на

основі поглибленого аналізу усіх факторів, які тією чи іншою мірою впливають на дієздатність банку виконувати свої фінансові зобов'язання.

У той же час проведений аналіз показав, що, незважаючи на великий інструментарій, який дозволяє забезпечити відповідний рівень ліквідності банку, використання конкретних методів багато в чому визначається як специфікою роботи конкретного банку, так і тією загальноекономічною ситуацією, що складається в Україні.

Список використаної літератури:

1. Аванесова І.А. Оцінка кредитної діяльності банку / І.А. Аванесова // *Фінанси України*. – 2005. – № 6. – С. 103–112.
2. Аналіз банківської діяльності / [Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій–Вергуненко І.М. та ін.]; за ред. А.М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2006. – 600 с.
3. Банківські операції / [Мороз А.М., Савлук М.І., Пуховкіна М.Ф. та ін.]; за заг. ред. А.М. Мороза. – [3-тє вид.]. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
4. Білик М.Д. Методологічні основи управління фінансовою стійкістю комерційного банку / М.Д. Білик // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2005. – № 5. – С. 54–58.
5. Єліфанов А.О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України / А.О. Єліфанов. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2007. – 417 с.
6. Журавльова Ю.Ю. Сутність платоспроможності підприємства / Ю.Ю. Журавльова // *Фінанси України*. – 2006. – № 3. – С. 24–27.
7. Консолідована фінансова звітність банків: <http://www.privatbank.ua/>, <http://www.aval.ua/>, <http://www.pravex.com/>, <http://industrialbank.ua/>, <http://www.pumb.ua/>
8. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності / Т. Д. – К.: ЦУЛ, 2008. – 486 с.
9. Організація управління стійким розвитком банківської установи / О.В. Васюренко, Н.П. Погореленко // *Вісник Національного банку України*. – 2006. – №6. – С.22–24.
10. Основи банківської справи: [навч. посіб.] / В.В. Іващенко, І.Ш. Невлюдов, Г.А. Краснобрига, С.В. Денисов. – К.: Кондор, 2008. – 150 с.

ЧЕРЕВИК Надія Володимирівна – старший викладач кафедри “Облік і аудит” Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ГОРЯНА Юлія Вікторівна – студентка Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського